

СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПРАВА

**РЕФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ
В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ**

МАТЕРІАЛИ
IV Міжнародної науково-практичної конференції
(Суми, 21–22 травня 2020 року)

У двох частинах

Частина 1

Суми
Сумський державний університет
2020

РОЛЬ СУБРЕГІОНАЛЬНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У ЗАХИСТІ ПРАВ ЛЮДИНИ В АФРИЦІ

Завгородня В. М.

*к. ю. н., доцент, завідувач кафедри МЄПЦПД ННІ права
Сумського державного університету*

На Африканському континенті нині діє низка субрегіональних інтеграційних об'єднань з різним охопленням держав, повноваженнями, завданнями і сферами співпраці. Багато африканських держав є членами двох і навіть трьох субрегіональних співтовариств. Серед найбільш впливових організацій, які справляють певний вплив на розвиток прав людини в Африці, можна назвати, в першу чергу, Економічне співтовариство країн Західної Африки (Economic Community of West African States – ЕКОВАС), Спільний ринок Східної і Південної Африки (Common Market for Eastern and Southern Africa – КОМЕСА), Співтовариство розвитку Південної Африки (Southern Africa Development Community – САДК), Східноафриканське співтовариство (East African Community – ЕАК), Економічне співтовариство центральноафриканських держав (Economic Community of Central African States – ЕКСАС).

Основними цілями субрегіональних інтеграційних процесів в Африці є зміцнення панафриканської єдності та сприяння економічному зростанню і розвитку. Включення прав людини до сфери відання субрегіональних організацій в Африці викликано, з одного боку, зобов'язаннями африканських держав, що впливають із Африканської хартії прав людини і народів (далі – АХПЛН), Установчого акту Африканського Союзу та інших договорів з прав людини. З іншого, забезпечення прав людини у поєднанні з належним врядуванням створює привабливий інвестиційний клімат, що має вирішальне значення для економічного розвитку [1]. Еволюція захисту прав людини, обсяг повноважень і механізми захисту мають свою специфіку в рамках кожної із субрегіональних організацій.

ЕКОВАС було засноване в 1975 році, є регіональною організацією, що складається з 15 держав-членів (Бенін, Буркіна-Фасо, Гамбія, Гана, Гвінея, Гвінея-Бісау, Кабо-Верде, Кот-д'Івуар, Ліберія, Малі, Нігер, Нігерія, Сьєрра-Леоне, Сенегал і Того). Має своїм основним завданням сприяння економічній інтеграції в усіх сферах діяльності держав. Базується в Абуджі (Нігерія). Основними інституціями ЕКОВАС є Комісія, Парламент Співтовариства, Рада Міністрів, Суд Правосуддя, Банк інвестицій і розвитку, спеціалізовані технічні комітети, а також спеціалізовані установи, зокрема, Західноафриканська організація охорони здоров'я, Західноафриканська валютна агенція, Центр з гендерних питань і розвитку, Центр розвитку молоді і спорту та інші.

Первісно у Договорі про створення ЕКОВАС не містилося жодних посилань на

права людини, однак такі посилання містилися в наступних Протоколах до нього. У 1991 році була проголошена Декларація політичних принципів ЕКОВАС, де, серед іншого, була виражена рішучість держав-членів поважати права людини, закріплені АХПЛН. В 1993 році до Договору про ЕКОВАС були внесені поправки з метою визнання заохочення і захисту прав людини відповідно до АХПЛН як основоположного принципу ЕКОВАС.

У 2005 та 2006 роках додатковими Протоколами були внесені зміни до Статуту Суду ЕКОВАС, що дали судовому органу співтовариства право визначати випадки порушення прав людини в будь-якій з держав-членів. З того часу Суд ЕКОВАС розглянув декілька справ, що стосуються прав людини (*Ugokwe v Nigeria and others*; *Kéiitaand Another v Mali*; *Essein v The Republic of the Gambia*; *Karou v Niger* та інші). Зокрема, у 2018 році Суд ЕКОВАС виніс рішення, яким зобов'язав Уряд Нігерії негайно звільнити з тюрми двох в'язнів, які були засуджені військовим трибуналом за збройне пограбування і знаходилися в камері смертників протягом 23 років, не маючи змоги спілкуватися ні з родичами, ні з адвокатами. Один із засуджених під час ув'язнення тяжко захворів і був паралізований. Засуджені також не змогли скористатися правом на апеляційне оскарження через те, що їм було відмовлено в наданні офіційної копії вироку [2]. Суд встановив порушення статті 7 АХПЛН та визначив, що подальше утримання під вартою є незаконним і несправедливим, а також призначив компенсацію, яку уряд Нігерії повинен виплатити постраждалим.

Співтовариство розвитку Південної Африки є еквівалентом ЕКОВАС у Південній Африці. Його членами також є 15 держав (Ангола, Ботсвана, Королівство Есватіні (до квітня 2018 року ця держава мала назву Свaziленд), Замбія, Зімбабве, Конго, Лесото, Мадагаскар, Малаві, Маврикій, Мозамбік, Намібія, Південно-Африканська Республіка, Сейшельські Острови, Танзанія). Співробітництво в рамках САДК засноване, зокрема, й на гарантуванні прав людини. Відповідно до статті 5 Договору про САДК його цілями є досягнення економічного розвитку, миру і безпеки, скорочення бідності, покращення стандартів якості життя людей у Південній Африці, підтримка соціально незахищених верств населення через регіональну інтеграцію, побудовану на демократичних принципах, рівноправному і стійкому розвитку. У статті 4 Договору справедливість, солідарність, загальне благо, права людини, демократія і верховенство права називаються основними принципами САДК.

Однак, незважаючи на закріплення захисту прав людини серед ключових принципів САДК, дослідники стверджують, що реальний стан справ свідчить про те, що права людини насправді не є пріоритетом САДК і належної уваги їх захисту не приділяється [3]. Трибунал САДК був запроваджений відповідно до Протоколу про

Трибунал САДК 2000 року і офіційно розпочав роботу в 2005 році. Протоколом передбачалося, що юрисдикція Трибуналу буде охоплювати тлумачення і застосування Договору про САДК, Протоколів до нього та інших угод між державами-членами, а також винесення рішень у справах, пов'язаних із застосуванням цих документів. Чіткої вказівки на юрисдикцію щодо прав людини в Протоколі про Трибунал САДК не міститься. Проте в період своєї діяльності Трибунал заслуховував справи, що стосувалися їх захисту та давав тлумачення відповідних положень міжнародних документів. Це дало дослідникам підстави оцінити потенціал Трибуналу в сфері гармонізації законодавства і кращого захисту прав людини як досить високий [1]. Однак, на сьогодні цей потенціал реалізувати не вдалося. Після декількох рішень, винесених проти уряду Зімбабве робота Трибуналу була фактично призупинена рішенням саміту САДК 2010 року. 17 серпня 2012 року в Мапуту (Мозамбік) саміт ще раз розглянув питання Трибуналу і вирішив, що слід обговорити створення нового Трибуналу, мандат якого буде обмежуватися тлумаченням Договору і Протоколів САДК, які стосуються спорів між державами-членами [4].

Східноафриканське співтовариство – це регіональна міжурядова організація, яка об'єднує нині 6 держав (Бурунді, Кенія, Руанда, Південний Судан, Танзанія, Уганда). ЕАК діє на підставі Договору про заснування ЕАК 1999 року, який набрав чинності у 2000 році. Серед фундаментальних засад діяльності ЕАК – належне врядування, додержання принципів демократії, верховенства права, підзвітності, транспарентності, соціальної справедливості, рівних можливостей, гендерної рівності, визнання захист прав людини і народів у відповідності з положенням АХПЛН (стаття 6, пункт d Договору).

Відповідно до Договору про заснування ЕАК створено Східноафриканський Суд Правосуддя. Стаття 27 Договору визначила так звану «первісну» юрисдикцію Суду щодо тлумачення і застосування Договору та правового доробку Співтовариства. При цьому вказується, що Суд буде мати повноваження щодо розгляду і апеляційного перегляду спорів, прав людини й іншу юрисдикцію, що буде визначена Радою Співтовариства з «відповідної» дати. Для цього держави-члени мають прийняти протокол про юрисдикцію.

Таким чином, на поточний момент за відсутності як протоколу, так і рішення Ради Суд не має прямих повноважень розглядати справи про права людини. Однак, повноваження щодо інтерпретації і застосування Договору про заснування ЕАК, який, як вже зазначалося, базується на принципах визнання і захисту прав людини, верховенства права та інших, все ж дозволяють виносити рішення з цих питань. Так, у справі *James Katabazi and 21 others v Secretary General of the East African Community and Attorney General of the Republic of Uganda* предметом розгляду стало порушення статей 6-8 та 29 Договору про заснування ЕАК втручанням збройних сил безпеки Уганди, що стало на

заваді виконанню законного судового рішення. Заявникам у справі в 2004 році було висунуто обвинувачення в державній зраді. Вони були заарештовані і утримувалися під вартою, однак 16 листопада 2006 року Високий суд звільнив 14 з них під заставу. Одразу по тому Високий суд був оточений озброєними співробітниками служби безпеки, які втрутилися в підготовку документів про звільнення під заставу, а звільнені особи були заарештовані повторно і відправлені до тюрми. Втручання сил безпеки мали місце й на наступних стадіях процесу. Навіть після винесення Конституційним судом Уганди рішення про незаконність дій співробітників безпеки заявники не були звільнені з під варти. Східноафриканський Суд Правосуддя, розглянувши справу, встановив порушення принципу верховенства права і, відповідно, Договору [5].

Спільний ринок Східної і Південної Африки був створений в 1994 році, замінивши собою колишню Преференційну торговельну зону, що існувала з 1981 року. Як визначено у Договорі про заснування КОМЕСА, організація створюється як об'єднання вільних і незалежних суверенних держав, які домовилися про співробітництво в сфері розвитку своїх природних і людських ресурсів на благо своїх народів з широким колом завдань, що включають в себе сприяння миру і безпеці в регіоні. Членами КОМЕСА є 21 країна (Бурунді, Джибуті, Замбія, Зімбабве, Есватіні, Єгипет, Кенія, Коморські Острови, Конго, Лівія, Маврикій, Мадагаскар, Малаві, Руанда, Сейшельські Острови, Сомалі, Судан, Туніс, Уганда, Еритрея, Ефіопія).

Договір про заснування КОМЕСА містить низку положень, що стосуються прав людини. Зокрема, цілі КОМЕСА включають підвищення стандартів якості життя людей (пункт b статті 3), а серед фундаментальних принципів передабачаються визнання, заохочення і захист прав людини у відповідності до положень АХПЛН, підзвітність, соціальну справедливість, участь громадськості, визнання і додержання верховенства права, підтримку демократичних систем врядування в державах членах (пункти e, f, g, h статті 27). Окремі розділи договору, хоч і опосередковано, захищають права людини, оскільки стосуються охорони здоров'я (розділ 14), довкілля (розділ 16), доступу до продовольства, води, санітарії, освіти та інфраструктури (розділ 18), заохочення ролі жінок (розділ 24), вільного руху осіб (розділ 28).

Так само, як і в інших африканських субрегіональних організаціях, в структурі КОМЕСА створено Суд Правосуддя, який має повноваження щодо тлумачення і застосування Договору КОМЕСА та вирішення спорів між державами-членами, органами КОМЕСА, окремими особами і корпораціями. До юрисдикції Суду не входить розгляд індивідуальних скарг на ймовірні порушення прав людини. Таким чином, Суд може захищати лише права суб'єктів у спорах, що впливають з Договору. Рішення Суду

КОМЕСА є обов'язковими, в питаннях застосування правового доробку КОМЕСА вони володіють вищою юридичною силою, ніж рішення національних судів, і мають для них прецедентний характер.

Таким чином, можна стверджувати, що питання прав людини стали важливим елементом діяльності африканських субрегіональних співтовариств. Норми, спрямовані на заохочення розвитку прав людини, забезпечення їхнього судового та позасудового захисту увійшли до договорів про створення цих організацій або набули оформлення в якості окремих міжнародних документів. Практика створених в рамках субрегіональних співтовариств судів у справах про права людини дає підстави відзначати значний правозахисний потенціал їх функціонування, який, проте може бути повністю реалізований лише за наявності політичної волі держав-учасниць.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Lucyline Nkatha Murungi, Jacqui Gallinetti. The Role of Sub-Regional Courts in the African Human Rights System. *International Journal of Human Rights*. 2010. №. 13. URL: <http://sur.conectas.org/en/role-sub-regional-courts-african-human-rights-system/>.
2. ECOWAS Court Orders the Immediate Release of Two Death Row Inmates of Nigerian Prison / Community Court of Justice. URL: http://www.courtecowas.org/site2012/index.php?option=com_content&view=article&id=442:-ecowas-court-orders-the-immediate-release-of-two-death-row-inmates-of-nigerian-prison.
3. Thoko K. SADC and human rights: fitting human rights into the trade matrix. *African Security Review*. 2004. Vol. 13, Is. 1. Pp. 109-117.
4. SADC Tribunal / Southern African Development Community. URL: <https://www.sadc.int/about-sadc/sadc-institutions/tribun/>.
5. James Katabazi and 21 others v Secretary General of the East African Community and Attorney General of the Republic of Uganda. Ref. № 1 of 2007 / EACJ. URL: <http://www.saflii.org/ea/cases/EACJ/2007/3.html>.

ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ ВПРОВАДЖЕННЯ ОНЛАЙН АРБИТРАЖУ В УКРАЇНІ

Костенко З. В.

Студент IV курсу ННІ права

Сумського державного університету

Науковий керівник: Денисенко С. І.

к. ю. н., доцент, старший викладач кафедри МСПЦДННІ права

Сумського державного університету

Сьогодні Інтернет та комунікаційні технології (ІКТ) розвиваються дуже стрімко, а